

ХУЛОСАИ НИХОИИ
шурои диссертационии 6D.КОА-021-и назди
Донишгоҳи миллӣ Тоҷикистон
барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илм

Парвандай аттестатсионии №_____
Қарори шурои диссертационӣ аз 28-уми марта соли 2023, №40

Барои сазовор донистани Ёраҳматзода Шодичон Рамазон, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дараҷаи илмии номзади илми филология.

Диссертасияи Ёраҳматзода Шодичон Рамазон дар мавзуи «Истилоҳоти этникӣ дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ дар ҷаласаи шурои диссертационии 6D.КОА-021-и назди Донишгоҳи миллӣ Тоҷикистон (734025, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17; фармоши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7-уми январи соли 2022, таҳти №23) рӯзи 22-юми декабря соли 2022 (суратмаҷлиси №26) барои ҳимоя қабул гардидааст.

Довталаби дараҷаи илмӣ Ёраҳматзода Шодичон Рамазон 26-уми ноябрی соли 1993 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таваллуд шудааст. Соли 2016 факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи миллӣ Тоҷикистонро аз рӯи ихтисоси забон ва адабиёти тоҷик (бо дипломи аъло) ва соли 2019 шуъбаи (рузона) аспирантураи Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҳатм кардааст. Аз моҳи октябрی соли 2019 то июни соли 2020 дар вазифаи мутахассиси пешбари ҳадамоти назорати давлатӣ дар соҳаи маорифи нохияи Шоҳмансури шаҳри Душанбе фаъолият карда, аз моҳи июли соли 2020 дар вазифаи ҳодими илмӣ ва аз моҳи октябрی ҳамин сол то инҷониб ҳамчун иҷроқунандай вазифаи котиби илмии Маркази мероси ҳаттии назди Раёсати Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон фаъолият дорад.

Диссертасия дар шуъбаи фарҳангнигорӣ ва истилоҳоти Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ АМИТ иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ – доктори илми филология, профессор, мудири кафедраи методикаи таълими Донишгоҳи байналмилалии забонҳои ҳориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода Қосимов Олимҷон Ҳабибовиҷ.

Муқарризони расмӣ – **Нозимов Абдулҳамид Абдуалимович** – доктори илми филология, профессор, мудири кафедраи забонҳо ва фанҳои гуманитарии филиали Донишгоҳи миллӣ таҳқиқотии технологи «МИСиС» дар шаҳри Душанбе ва **Абдусамадзода Эраҷ Абдусамад** – номзади илми филология, дотсенти кафедраи забоншиносӣ ва таърихи забони Донишгоҳи давлатии Кулоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ.

Муассисаи пешбар – Донишгоҳи давлатии омузгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ дар тақризи мусбати ҳуд, ки аз ҷониби номзади илми филология, дотсент, мудири кафедраи назария ва амалияи забоншиносӣ Қурбонов М.А., номзади илми филология, дотсенти кафедраи мазкур Раҳмонов Б.Н., котиби илмии ҷаласа – доктори фалсафа (PHD) Юсупов Ш.Р. ва имзою муҳри ректори муассиса, доктори илми таъриҳ, профессор

Ибодулло зода А.И. пешниҳод шудааст, қайд намудааст, ки диссертатсияи номзадии Ёраҳматзода Шодичон Рамазон дар мавзуи «Истилоҳоти этникӣ дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ» ба талаботи бандҳои 31-37-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувоғиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ мебошад.

Муқарризон ва муассисай пешбар бо назардошти муқаррароти бандҳои 67-70 ва 74-75-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, интихоб ва таъин гардидаанд. Интихоби муқарризони расмӣ ва муассисай пешбар ба он асоснок мегардад, ки онҳо мутахассисони бевоситаи соҳаи забоншиносӣ буда, дар корҳои илмию таҳқиқотӣ фаъолона иштирок менамоянд ва дар ин самт асару мақолаҳои зиёде таълиф кардаанд, ки мазмуну муҳтавои онҳо ба мавзуи диссертатсияи мазкур иртибот дорад.

Довталаби дараҷаи илмӣ доир ба мавзуи диссертатсия 7 мақолаи илмӣ ба нашр расонидааст, ки аз ин номгӯй 5 мақола дар мачаллаҳои тақризшавандай Комиссияи олии аттестацонии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чоп расидаанд. Маводи интишоргардида нуктаҳои асосӣ, натиҷаҳо ва мазмуни диссертатсияро инъикос намуда, саҳми шахсии муаллифро собит менамоянд.

I. Таълифоти муаллиф дар мачаллаҳои илми тақризшавандай Комиссияи олии аттестацонии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[1-М]. Ёраҳматзода, Ш.Р. Истилоҳи «озодагон» дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ / Ш.Р. Ёраҳматзода. //Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе. 2018. – №1 [249]. – С.197-201.

[2-М]. Ёраҳматзода, Ш.Р. Зикри этносҳои ориёй дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ /Ш.Р. Ёраҳматзода //Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2018. – №4 [253]. – С.189-194.

[3-М]. Ёраҳматзода, Ш.Р. Пажуҳиши вожаву истилоҳоти этникӣ (дар мисоли «тоҷик») дар забони адабии тоҷикӣ /Ш.Р. Ёраҳматзода //Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. – №8. – С.62-67.

[4-М]. Ёраҳматзода, Ш.Р. Корбурди қалимаҳои «кай» ва «каён» дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ. /О.Ҳ. Қосимов, Ш.Р. Ёраҳматзода //Гузоришҳои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. – Душанбе, 2021. – №1 [013].– С.142-147 (ҳаммуаллиф).

[5-М]. Ёраҳматзода, Ш.Р. Тавзехи истилоҳоти мансуб ба нажод дар забони адабии тоҷикӣ /Ш.Р. Ёраҳматзода, Ҳ.Ҳ. Раҷабалиев //Суҳаншиносӣ. – Душанбе, 2021. – №1. – С.128-147.

II. Мақолаҳои муаллиф дар маҷмуаҳо ва нашрияҳои дигари илмӣ:

[6-М]. Ёраҳматзода, Ш.Р. Баромади вожаву истилоҳоти этникӣ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ва таснифоти луғавию мавзуии онҳо. / Ш.Р. Ёраҳматзода //Мачаллаи Мероси Шарқ. – Душанбе, 2022, №1 (1). – С. 136-143.

[7-М]. Ёраҳматзода, Ш.Р. Таҳлили сохториву маъноии чанд истилоҳи этникии «Шоҳнома» /Ш.Р. Ёраҳматзода //Маводи конференсияи

байналмилалии илмӣ-амалӣ дар мавзуи «Ҷуғрофиёи таъриҳӣ ва фарҳангии «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ» дар Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон [11-12 октябри соли 2022]. – Душанбе, 2022. – С. 195-209.

Ба автореферати диссертатсия аз муҳаққиқони зерин тақризҳо ба шурӯи диссертационӣ ворид шудаанд:

1. Тақризи доктори илми филология, профессори кафедраи забони тоҷикӣ Донишгоҳи давлатии бизнес ва сиёсати Тоҷикистон – Шоқиров Тӯгрул Сироҷовиҷ мусбат буда, чунин эродҳо пешниҳод шудаанд:

- бо мақсади сарфаи ҳаҷми диссертатсия муҳтавои бандҳои 1.1 ва 1.2-ро дар як банд овардан мумкин буд;

- боби сеюм “Таҳлили соҳтории вожаву истилоҳоти этникии “Шоҳнома”-и Фирдавсӣ” номгузорӣ шуда, мисолҳо аз ҷиҳати маъно низ таҳлил шудааст;

- гоҳо дар таснифи вожаҳо иштибоҳ роҳ ёфтааст, масалан, румӣ ва туронӣ аввал ба қатори вожаҳои содда омада, поёнтар чун калимаи соҳта таҳлил шудааст (с.20) ва аз лиҳози соҳтор содда нишон додаанд, ки саҳех нест;

- ҷой додани тарҷумаи русӣ ва транскрипсияи ҳамаи мисолҳо (гуҳар, табор, нажод, озодагон ва f.) беҳтар мебуд;

- хулосаи диссертатсия аз 18 банд иборат шудааст, ки ин барои рисолаи номзадӣ зиёд аст;

- ғалатҳои имлӣ, китобатӣ ва техникӣ ба назар расиданд (с.5,9,17, 36, 45).

2. Дар тақризи доктори илми филология, дотсенти кафедраи филологияи тоҷик ва забонҳои шарқӣ ҳориҷаи Донишгоҳи давлатии Самарқанд ба номи Шароф Рашидов – Маҷитова С.Ҷ. дастовардҳои довталаб ва аҳаммияти назарию амалии таҳқиқ таъкид гардида, ба автореферат се эрод гирифта шудааст:

- дар автореферат дар баъзе ҷой андешаву фарзияҳои илмӣ бидуни нишон додани манбаъ ба таври умумӣ оварда шудаанд;

- чунин ба назар мерасад, ки муҳаққиқ дар овардани иқтибос аз дигар муҳаққиқон бисёр эҳтиёткорӣ кардааст. Хуб мешуд, ки иқтибосот зиёдтар истифода мегардид;

- ҳамчунин, дар автореферат ҷо-ҷо ғалатҳои имлоиву техникӣ ба назар мерасанд.

3. Тақризи номзади илми филология, дотсенти кафедраи забонҳои Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон – Амонова М.Н. мусбат буда, чунин эродҳо манзур шудаанд:

- ҳангоми таҳлили истилоҳоти соҳавӣ ба асору мақолаҳое, ки аз тарафи забоншиносони тоҷик дар солҳои охир оид ба ин мавзуъ нашр шудаанд, кам аҳаммият дода шудааст;

- баъзан мавзуъҳо омехта шуда, ҷо-ҷо тақрори мисолҳо ба назар мерасад;

- дар автореферати диссертатсия ғалатҳои имлоиву техникӣ ва забонӣ мушоҳида мешаванд.

4. Тақризи номзади илми филология, сардори раёсати таълим ва идораи сифати таҳсилоти Донишгоҳи давлатии Данғара – Қодиров Д.С. низ мусбат буда, ба автореферат ду эрод гирифта шудааст:

- баъзе ғалатҳои имлӣ, китобатӣ ва техникӣ ба матни автореферати диссертатсия роҳ ёфтаанд, ки ислоҳ меҳоҳанд;

- ба гумони мо, ҳаҷму ҳудуди вожагони этникӣ дар диссертатсия хеле васеъ буда, мебоист унвонҷу ғурӯҳи мушаххаси мавзуми ин қабати луғотро дар “Шоҳнома” мавриди таҳқиқ қарор медод, зоро вожагони этникӣ аз ҷиҳати мавзуъ ба вожагони ифодакунандаи маданияти моддӣ, ҷашну суннатҳои мардумӣ, лексикаи тибби ҳалқӣ, номгӯйи бемориҳо ва усули табобати онҳо, лексикаи маросими мотам ва ғайра тасниф мешаванд.

5. Тақризи номзади илми филология, дотсент, мудири кафедраи грамматикаи забони арабии факултети забонҳои шарқи МДТ-и “Донишгоҳи давлатии Ҳуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров” – Қўзиева Нодира Муродовна низ мусбат буда, чунин эродҳо зикр шудаанд:

- дар қисмати сарчашмаҳои таҳқиқ иштибоҳ ба назар мерасад. Беҳтар мешуд, агар сарчашмаҳои воқеан истифодагашта, яъне “Шоҳнома” ва сарчашмаҳои лексикографӣ оварда шаванд. Ҳамин қисматро дар бахши русии он ҳам ислоҳ кардан лозим аст;

- ҳам дар матни тоҷикӣ ва ҳам дар матни русӣ дар қисмати нуктаҳои барои ҳимоя пешниҳодшаванд ба банди 8 бори иттилоотӣ дорад, аммо бори маъноиро намекашад ва ҳазф гаштанаш беҳтар аст;

- дар матни тоҷикии автореферат як зумра ғалатҳои техникӣ ва имлой ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо ба фоидаи кор аст.

6. Тақризи номзади илми филология, мудири кафедраи забони тоҷикии факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии Ҷоҳтар ба номи Носири Ҳусрав – Назаров Мехрубон Ниёзмадович низ мусбат буда, ба автореферат ду эрод гирифта шудааст:

- дар автореферати диссертатсия баъзе ғалатҳои имлой, техникӣ ва услубӣ ба мушоҳида мерасанд;

- таҳлили забонию ғоявии баъзе аз мисолҳои назмӣ дар фишурда нокомиланд.

Муқарризон дар баробари муайян кардани баъзе эроду нуқсонҳои диссертатсия ва автореферати он (тоҷикӣ ва русӣ) аҳаммияти ҷанбаҳои назариявию амалий ва навоварии кор, инчунин дастовардҳои илмии муаллифи диссертатсияро таъкид карда, онро барои дарёftи дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ сазовор донистанд.

Шурои диссертационӣ қайд менамояд, ки довталаби дараҷаи илмӣ дар асоси иҷро кардани таҳқиқи илмӣ чунин масъалаҳоро ҳаллу фасл намудааст:

- унвонҷу тавъам бо иҷро кардани таҳқиқоти илмӣ бо истифода аз назарияҳо ва равишҳои илмӣ-таҳқиқотии маъмул ба омузиши вожаву истилоҳоти этникии “Шоҳнома” ҳусусан этнонимҳои ин шоҳасар пардохта, онҳоро аз лиҳози луғавӣ, мавзуӣ, баромад, соҳтор ва нақши воситаҳои қалимасоз дар ташаккули истилоҳоти этникӣ баррасӣ намуда, кори илмии аз нигоҳи забоншиносӣ арзишмандро **ба анҷом расонидааст**;

- пажуҳиши истилоҳоти этникӣ дар мисоли вожагони тоҷик, озодагон, тухма, гуҳар, табор, нажод ба баррасиву ҳалли як қатор муаммоҳо мусоидат кардаанд;

- ҳусусияти маънӣ ва соҳтории вожаҳои ифодакунандаи мағҳуми ҳалқ, миллат, қавму қабила дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ дар заминай маводи амалий нишон дода шудаанд. Ин принципи асосии нишондиҳандаи таҳаввули

маънай ва сохтории калимаву истилоҳоти этниқий аст ва маҳз маводи «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ хусусиятҳои семантиқӣ ва истилоҳсозии калимаву истилоҳоти этниқиро ҳамаҷониба ошкор меқунад;

— вижагиҳо, умумият ва фарқияти калимаву истилоҳоти этниқий аз лексикаи дигар соҳаҳо дар асоси маводи гирдовардашуда ошкор карда шудаанд. Маводи гирдоварда фарогири хусусиятҳои маънай, этимологӣ ва сохтории калимаву истилоҳоти этниқӣ ҳастанд. Омузиши онҳо имкон фароҳам меоварад, ки хусусиятҳои семантиқӣ ва сохтории истилоҳоти этниқӣ пурра муайян карда шаванд;

— масъалаи муродифоти калимаву истилоҳоти этниқии ифодакунандай мағҳуми наслу насаб, авлод таҳлили муқоисавӣ шуда, гунаҳои калимаҳо, маъноҳои ба ҳам наздик ва муродифоти онҳо ошкор карда шудаанд;

— вожаву истилоҳоти каёниён, озодагон, пахлавонон, ки таҳлили маънай ва этимологӣ шудаанд, дар «Шоҳнома» ифодакунандай истилоҳи «точик» ҳастанд;

— қисми зиёди истилоҳоти этниқиро дар «Шоҳнома» номи қавму қабила ва миллатҳо ташкил медиҳанд, ки дар рисола аз рӯйи баромад ва мавзуъ тасниф ва баррасӣ шудаанд.

Асосҳои назариявии таҳқиқро пажуҳишҳои илмиву назариявии муҳаққиқону забоншиносони дохиливу хориҷӣ, ба монанди М.С. Андреев, Е.М. Пешерева, А.Н. Бернштам, А.Л. Хромов, М. Ҳомидҷонова, Н. Ҳаников, С. Айнӣ, С.А. Арутюнова, В.С. Растворгуева, А.З. Розенфелд, Ҷ.И. Эделман, А. Шишов, Ш. Рустамов, М.Н. Қосимова, Б. Камолиддинов, Р. Ғаффоров, Ф.Қ. Зикриёев, Д. Ҳоҷаев, С. Назарзода, М. Султонов, С. Раҳматуллозода, О.О. Муҳаммадҷонов, О.Ҳ. Қосимов, А. Ҳасанов, Т. Шокиров, Ф.Ҳ. Шарифова, М.Қ. Саломиён, Д.Р. Ҳомидов, Ж.Б. Гулназарзода, А. Шафоатов, Ш. Исматуллозода, Ш. Кабиров, А. Мирбобоев, Б. Алиев, С. Мирзоев, Т.С. Қаландаров, М.Қ. Броимшоева, С. Исламов, С. Матробов, Ш. С. Некушоева, Б. Тӯраев, М. Бобомуродова ва дигарон ташкил медиҳанд.

Асосҳои методологии таҳқиқро методҳои умуминазариявӣ ва ҷузъии маърифатӣ ташкил медиҳанд. Ба таҳқиқоти илмии забоншиносии мусоир такя намуда, дар рисола аз методҳои маъмулии таҳқиқоти илми забоншиносӣ – таҳлил, муқоиса, методи муқоисавӣ-таъриҳӣ, усули трансформатсия истифода карда шудааст.

Аҳаммияти натиҷаҳои бадастовардаи довталаб барои дарёftи дараҷаи илмӣ дар амалия чунин тасдиқ карда мешавад, ки натиҷаҳои илмии таҳқиқ метавонад дар такмил додани назарияи истилоҳсозиву истилоҳгузинии забони имрӯзаи тоҷикӣ хизмат намояд. Ҳамчунин, таҳлилҳои фаровони овардашуда дар беҳтар шинохтану аз назари маънову этимология омӯхтани истилоҳоти мансуб ба мардуми гуногун нақши калон дорад. Ҳамчунин, аҳаммияти амалии таҳқиқ аз омузиш ва таҳлили минбаъдаи масъалаҳову муносибатҳои маънои ю сохторӣ дар лексикология ва ҷараёни инкишофи минбаъдаи калимаву истилоҳоти этниқӣ, таълими фанни забони адабии тоҷикӣ дар макотиби миёна ва олий, таълими забони тоҷикӣ ба ҳавасмандони забони тоҷикӣ [ғайритоҷикон], масъалаҳои омузиш, таҳқиқу таълими услубшиносӣ ва

таҳрири адабӣ иборат мебошад. Маводи таҳқиқ дар таҳияи китобу дастурҳои таълимӣ, гузаронидани курсу семинарҳои маҳсус оид ба лексикологияи забони тоҷикӣ ба таври васеъ истифода шуда метавонад.

Баррасии эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ нишон доданд, ки дар таҳқиқи диссертационӣ аз консепсияҳои илмӣ ва назарияи забоншиносони ватанию ҳориҷӣ истифода шудаанд. Дар маҷмуъ, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ аз дақиқияти маълумот, мутобиқат намудани ҳаҷми маводи таҳқиқ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқ, ҳаҷми интишорот ва интихоби методҳои таҳқиқ бармеояд. Ҳулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқи назарӣ пешниҳод гардидаанд.

Саҳми шаҳсии довталаби дарёғти дараҷаи илмиро дараҷаи дарки масъалаҳои дар диссертасия баррасишуда, натиҷаҳо ва ҳулосаҳои асосии кор, муқаррароти ба ҳимоя пешниҳодшуда ва мустақил ифода шудани нуқтаи назари ў нисбат ба мавзуи таҳқиқ таъйид мекунанд.

Тарҳ, баррасӣ ва коркарду таҳлили мавзуи диссертационӣ маҳсули фаъолияти чандинсолаи муаллиф мебошад. Саҳми фардии муаллиф дар ҷамъоварӣ, таҳқиқ ва нақди маводи фаровони илмӣ роҷеъ ба истилоҳоти этникии “Шоҳнома”-и Абулқосим Фирдавсӣ бармalo маълум мегардад.

Муаллиф дар таҳияи равиши илмии баррасии масъалаҳо, пешниҳоди усулҳо, таҳқиқи теъдод ва мундариҷаи истилоҳоти этникии “Шоҳнома”-и Абулқосим Фирдавсӣ, муайян соҳтани дараҷаи истеъмол ва ифодаҳои луғавиву мавзӯй, соҳторӣ ва этимологии онҳо, ба низом даровардан ва ҷамъбаст кардани натиҷаҳои бадастомада, пешниҳоди маълумот ва фароҳам соҳтани замина барои таҳқиқоти баъдӣ, интихоби мавод ва интишори натиҷаҳои таҳқиқ фаъолона иштирок намудааст.

Дар ҷаласаи шуруи диссертационии 6D.KOA-021-и назди Доғонишигоҳи миллии Тоҷикистон аз 28 марта соли 2023 дар бораи сазовор доғистани Ёраҳматзода Шодичон Рамазон ба дараҷаи илмии номзади илми филология қарор қабул карда шуд.

Ҳангоми овоздиҳии пинҳонӣ дар шуруи диссертационӣ 14 нафар, аз ҷумла 5 нафар докторони илм аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ иштирок доштанд.

Дар овоздиҳӣ 14 нафар иштирок намуданд. Аз 15 нафар аъзои ба ҳайати шуруи диссертационӣ шомилбуда овоз доданд: тарафдор – 14 нафар, муқобил – нест, бетараф – нест, бюллетенҳои беэътибор – нест.

Раиси шуруи диссертационии,

доктори илми филология, профессор

Хочаев Д.

Котиби илмии шуруи диссертационӣ,

доктори илми филология, профессор

Чураева М.

28-уми марта соли 2023

